

ЕТЮДИ З «КОРОТКОГО ЕТИМОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА ТОПОНІМІВ УКРАЇНИ». 3¹ _____

У статті запропоновано етимології найвідоміших топонімів України, які починаються літерами *Бо-* та *Бру-*. Переважну більшість із них становлять автохтонні українські утворення. Меншу частину утворюють назви, що виникли під впливом або в середовищі носіїв інших слов'янських мов, а також топоніми з основами романського, германського, іранського, тюркського та іллірійського походження.

Ключові слова: етимологія, словник, топонім, походження, гідронім, власна назва, ойконім, оронім

Потреба філологів і тих, хто цікавиться походженням власних назв української мови, в етимологічному словникові топонімів України була й залишається досить гострою. Це зумовило активізацію роботи над «Коротким етимологічним словником топонімів України», але з огляду на значний обсяг (близько 4 тис. одиниць), складність етимологізування та специфіку власних географічних назв зазначений процес потребує певного часу. Водночас пропоновані етимологічні статті, що охоплюють топоніми від літер *Бо-* до *Бру-* включно і є продовженням попередніх матеріалів, дають досить повне уявлення про структуру, зміст і призначення цього словника.

Боб[р] — річки: 1) л. Жигалки л. Насташки п. Росі п. Дніпра; *Боборь* (1864); 2) п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; 3) п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра; *Бобрикь* (1913), *Квашина* (1979), *Вобрук* (1880); пор. у бас. річки с. *Бобер* (СГУ, 59). Поширення таких назв на старожитніх слов'янських та індоєвропейських землях² і їхнє безафіксне оформлення свідчать про давнє походження гідронімів, що виникли внаслідок онімізації апелятива *боб[р]*, який у праслов'янську добу міг зберігати, крім зоологічного, вихідне значення «коричневий»: псл. **bobrъ*, **bebrъ*, **bbbrъ*, рефлексом якого є укр. *бóрий*, споріднене з дінд. *babhrú-* «коричневий» з іє. **bhebhru-* (ЕСУМ 1, 216); пор. численні гідроніми *Бубрик*, *Бобр[ви]ця* переважно в бас. Середнього Дніпра (СГУ, 60), які виникли за ознакою «річка, озеро, місцевість і т. ін., де водяться бобри» або за відношенням до іншого топоніма з основою *Бобр-*, *Бобров-*. Паралельна назва *Квашина* постала як посесив на **-ина** від антропоніма *Кваша*.

¹ Початок публікації матеріалів з «Короткого етимологічного словника топонімів України» див. у № 3–4 за 2009 р. і № 2–3 за 2010 р. журналу «Мовознавство».

² Див.: *Желзняк І. М.* Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпряньського Правобережжя. — К., 1987. — С. 70; *Никонов В. А.* Краткий топонимический словарь. — М., 1966. — С. 57; *Шульга В. П.* Праслов'янський гідронімний фонд (Фрагмент реконструкції). — К., 1998. — С. 45.

Б[б]радь — річки: 1) бас. Сули (її нижньої частини) л. Дніпра; 2) с. Глеваха Васильків. р-ну Київ. обл.; *Бобредь* (1864), *Бодаєвка* (1911); пор. с. *Бодаєвка* — тепер частина м. Боярки (СГУ, 59). Гідронім утворено за допомогою суф. *-адь* у збірному значенні (див. *Бершадь*), який спричинився до зміни наголосу і чергування *-е-* з нулем звука в слабкій позиції твірного *боб[б]*. Назва р. *Бодаєвка* подала внаслідок трансонімізації суміжного відантропонімічного ойконіма.

Б[б]ринець — місто, Кіровоград. обл. (АТП, 234), засн. 1767 р. (ГЕУ 1, 109). Ойконім утворено за допомогою суф. *-ець* у релятивно-демінітивній функції від суміжної назви р. *Б[б]ринка*; пор. с. *Бобринка* в її басейні (СГУ, 59).

Б[б]риця — річки: 1) п. Дніпра в Київ. обл.; *Вобрыса* (1600), *Vobrycz* (1931), *Ивковитница* (1892), *Вершина Бобрница*, *Суха Бобрница* (1854), *Бобрница* (1883), *Сухая Бобрница* (1900); 2) п. Дніпра в Черкас. обл.; *Бобрница* (1854), *Вобрыса* (1880); 3) п. Ірпеня п. Дніпра; *Бобрница* (1159), *Вобрыса* (1880), *Šviatec* (1880), *Святець* (1864) (СГУ, 59–60). Гідроніми утворено за допомогою форманта *-иця* в топонімній функції від апелятива *боб[б]*, який указує на наявність у водоймах відповідних тварин. Ареал поширення назв, їхня словотвірна структура й міжмовні зв'язки відповідають ознакам дериватів праслов'янського або давньоруського походження (див. *Боб[б]*). Паралельна назва ХІХ ст. *Святець* виникла як сакральна за допомогою суф. *-ець* у демінітивній функції від прикметника *свят[б]* за відповідною характеристикою води.

Бовв[б] — 1) гора, Хуст. р-н Закарп. обл.; 2) потік, л. Бистрого п. Ріки п. Тиси л. Дунаю; *Б[б]ув[б]* (1971), *Бовван* (20-і рр. ХХ ст.), *Bován*, *Бовван* (30-і рр. ХХ ст.); пор. поля *Вел. Бовваник* і *Мал. Бовваник*, ур. *П[б]ренизь Бовван[б]ва*, р. *Бовван[б]* л. Збруча л. Дністра (СГУ, 60). Назва виникла шляхом онімізації багатозначного апелятива *бовв[б]* «ідол, кумир, істукан», друс. *б[б]львань* «пень, стовп, колода, йолоп, ідол; [хвиля] (< псл. **b[б]lvantь*) (ЕСУМ 1, 218), яке на основі подібності розвинуло в слов'янських мовах розгалужену систему географічних значень: пор. *болван* «великий валун», «кам'яна глиба», «уламок скелі», «колода», «морська хвиля», «вал» та ін.; *болвани* «група стовпів», «каміння дивнуватої форми, зумовленої вивітрянням» (Мурзаев, 89). Щодо етимології твірного апелятива загальноприйнятої думки немає. Традиційно більшість дослідників вважає його давнім запозиченням з тюркських мов (від дтюрк. *balbal* «намогильний камінь, пам'ятник», сх. тюрк. *palvan* «борець, силач, герой», що походить від перс. *pāhlivān* «герой, борець» (ЕСУМ 1, 218). З огляду на загальнослов'янський характер топонімів, поширеність відповідних назв по всій Європі та наявні структурно-семантичні зв'язки в останній час ґрунтовну аргументацію праслов'янського походження основи з іє. витоками запропонували В. Шульгач і Р. Козлова: псл. **b[б]lvantь* < **b[б]lvantь* < **b[б]lv-* з детермінативом *-v-* < іє. **bhel-* / **bhol-* / **bhl-* «набухати; пухнути; напухнути; надуватися». Унаслідок фонетичних змін у різних мовах і діалектах основа може бути представлена варіантами *Бов-*, *Бале-*, *Бовв-*, *Бавв-*, *Булв-*, *Велв-*, *Бав-*, *Бов-*³.

Б[б]вдури — село, Бродів. р-н Львів. обл. (АТП, 276); пор. р. *Б[б]вдурка*, *Болд[б]рка*, *Boldurka* в Бродів. р-ні (СГУ, 60–61). Назва виникла внаслідок трансонімізації множинної форми антропоніма *Б[б]вдур*, в основі якого — апелятив *б[б]вдур* «бовван, неотеса, йолоп» (ЕСУМ 1, 218), що є праслов'янським утворенням на *-игь* в аугментативній функції від **b[б]ldь* / **b[б]lda* «щось округле, випукле»⁴; пор. р. *Б[б]лда* в бас. Дунаю (СГУ, 62), а також назву скелі *Б[б]вдур* на Іва-

³ Козлова Р. М. Беларуская і славянская гідронімія. Праславянскі фонд : У 2 т. — Гомель, 2000. — Т. 1. — С. 61–70; Шульгач В. П. Знач. праця. — С. 52–53.

⁴ Козлова Р. М. Знач. праця. — С. 40–41.

но-Франківщині, утворену шляхом онімізації географічного терміна (ГТ) *бовдур* «скеля; великий камінь»⁵. Гідронім *Бовдурка* є релятивом на **-ка** від суміжного ойконіма.

Бвтиш — річка, л. Тясмину п. Дніпра (1888); *Болтыш* (1864), *Болтышка* (1900), *Балтышка* (1892), *Бовтышка* (1957), *Дриш'а* (1971), *Бовтышка* (1979); пор. с. *Бовтышка* в бас. річки (СГУ, 61), *Блтыш*, *Бвтыш* (Лучик, 69); пор. оронім *Бовтыська запдина* (ГЕУ 1, 110). Гідронім утворено шляхом онімізації апелятива *бвтыш*, який розвинув географічне значення «річка з каламутною, непридатною для вживання водою» (пор. укр. діал. *бовтыш*, те саме, що *бвтен* «зіпсоване яйце»; ЕСУМ 1, 219) і виник за допомогою суф. **-иш** у субстантивній функції від основи дієслова *бвтати* «розмішувати рідину, струшуючи або колотючи її» (СУМ 1, 207) (< псл. **bьltati* «бовтати»). Форми на **-к(а)** зумовлені впливом ойконіма *Бовтышка*, який є релятивом від гідроніма. Паралельна назва *Дриш'я* має ознаки польського утворення із суф. **-ень / -ен(я)** від основи, що зводиться до псл. **drygati(se)* «дрижати, трусити(ся), хитати(ся), смикати(ся)» (ЕССЯ 5, 137–138) і є калькою укр. *Бвтыш*⁶.

Бдан — річки: 1) п. Білої Тиси л. Тиси л. Дунаю; *Богдвка*, *Бдан*, *Богданка* (1979), *Bohdan* (1935); 2) поблизу Пруту л. Дунаю в кол. Хотин. повіті; *Богдань* (1861); 3) потік, л. Зх. Прутця л. Пруту л. Дунаю; *Bogdan* (1890) (СГУ, 61); 4) селище міського типу в бас. р. *Бдан*, Рахів. р-н Закарп. обл. (АТП, 163), засн. у 1-й п. XVIII ст. (ГЕУ 1, 110). Назви виникли шляхом трансонімізації антропоніма *Бдан*, чому сприяла його прозора внутрішня форма з актуальною і для географічних об'єктів ознакою «богом даний». Ареал функціонування, наголос на першому складі та зімкнено-проривний **-г-** в окремих формах свідчать про ймовірні південнослов'янські впливи⁷.

Бтова — 1) річка, с. Соснівка Іванків. р-ну Київ. обл.; 2) балка, л. Мокрої Козинки л. Білої п. Айдару л. Сівер. Дінця п. Дону (СГУ, 61). Гідроніми виникли як релятиви на **-ов(а)** від *бог / big* «ідол» (< псл. **bogь*, споріднене з дінд. *bhāgah* «наділяючий, податель, пан, владика»; ЕСУМ 1, 219) за ознакою «вода — бог» або «місце, де стояв ідол, бовван», «місце, де поклонялися божеству». Про географічну семантику основи свідчать співвідносні апелятиви (див. *Бовв*) і суфікс **-ов-** у релятивній функції, якому протиставляється **-ий** (< **-ьїь*) у посесивній функції, що приєднується до *бог-* з християнським значенням у дериваті *божий* (дух, світ, служба і т. ін.); пор. аналогічного походження твірні основи гідронімів *Боговий Брід*, *Боговець*, *Богівка*, *Богівщина* (СГУ, 61). Можливий зв'язок гідронімів з герм. *bak-* «потік, ручай» (див. *Буг Півдний*).

Бтова Ступн — джерело, с. Криничуватка Устинів. р-ну Кіровоград. обл. Назва метафорична, виникла за формальною ознакою об'єкта — подібний до *ступні Бога*, позитивне (можливо, з язичницькими витоками) християнське сприйняття якого підтверджують цілющі властивості джерельної води (пор. гідроніми з основою *Жив-*). Мотивація мікрогідроніма знаходить пояснення як явище міфопоетичної символіки, особливо притаманної власним назвам давніх народів; пор. туркм. *Шакадам*, букв. «ступня (крок) шаха», *Гераклова Ступня*

⁵ *Габора М. М.* Назви гір і полонин Івано-Франківщини : Словник-довідник. — 2-е вид. — Івано-Франківськ, 2008. — С. 31.

⁶ *Лучик В. В.* Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. — Кіровоград, 1996. — С. 70–71.

⁷ *Чучка П.* Прізвища закарпатських українців: Історико-етимолог. словник. — Л., 2005. — С. 75.

(в Геродота) та ін.⁸ Подібну назву *Блдова Криниця* на Прикарпатті М. Габорак пояснює як відантропоніму⁹.

Богодів — місто, Харків. обл. (АТП, 437), відоме з 1571 р. (ГЕУ 1, 111). Ойконім виник як посесив на **-ів** від антропоніма **Богодух*; пор. прізви. *Легкодух* (Кравченко, 175), б. *Богодлова* в бас. Азов. моря (СГУ, 61).

Богодщина — річка, п. Громоклії п. Інгулу л. Пд. Бугу; *Богодушина* (1850), *Богодщина* (1957). Назва утворена шляхом онімізації форми жін. роду субстантивованого прикметника *богодушиний* «божогої душі», виражена яким ознака могла приписуватися життєдайній воді степової річки¹⁰.

Богордиця — джерело, с. Вербова Голованів. р-ну Кіровоград. обл. (Лучик, 71). Назва утворена шляхом онімізації апелятива *богордиця* і персоніфікації джерела на основі уявної ознаки про його здатність допомогти людині животворною водою. Такий мотив номінації водних об'єктів поширений у місцях, де гостро сприймається життєдайна сила води; пор. похідні від відповідних назв монастирів гідронім *Богородич* (Карпенко, 102), оронім *Богорудицька* (Габорак, 31), пов'язану з апелятивом *богордиця* або з бот. *богородична трава* назву потоку *Богордицький* (СГУ, 61)¹¹; споріднена назва смт *Богородчани* на Івано-Франківщині (АТП, 187) є відкатойконімною.

Богуслав — місто, Київ. обл. (АТП, 209); *Богоуславль* (1195), *Бъгуславль* (1196), *Пятиславль* (1196), *Богуславль* (1592), *Voguslaw* (серед. XVII ст.), *Богуславль* (1864) (ЕСЛГНПР, 20). Ойконім виник як посесив на ***-їь** від друс. імені *Богуславь* (< псл. **Voguslavь* «той, хто славить бога») ¹². Із занепадом зредукваних і ствердінням губних в українській мові слідів посесивного ***-їь** в основі ойконіма не збереглося; пор. похідну назву р. *Богуславка* (СГУ, 61), с. *Богуслав* на Дніпропетровщині, нп *Богуславець*, *Богуславка* (АТП, 586). Паралельне друс. *Пятиславль*, очевидно, є помилковим записом або нерегулярною назвою, утвореною за аналогічною моделлю посесива.

Бодак — річка, л. Сули л. Дніпра; *Бодаква* (1684), *Будаква* (1785), *Батаква* (1789), *Будаква*, *Бодаква* (1913); пор. с. *Бодаква* в бас. річки (СГУ, 61). Назва належить до обмеженої групи архаїчних гідронімів на **-кв(а)**, які не виявляють чітких етимологічних зв'язків. За формальними ознаками (фіналь **-ква**) вона тяжіє до германських або іллірійських утворень, однак такі сліди нехарактерні для топонімії Лівобережної України. Можливо, це псл. дериват із суф. ***-ва**, похідний від апелятива **bodakь* «будяк» з **bodti* «колоти» (ЕСУМ 1, 280); пор. назву р. *Бода* в бас. Дніпра на Житомирщині (СГУ, 62) і співвідношення лівобережних гідронімів *Гьлта*, *Гьлт* — *Голтва* з праслов'янськими витоками¹³. До псл. **bodati* «колоти» можуть бути зведені варіанти гідроніма *Бодаква*, *Будаква*; пор. діал. *бодаква*, *будаква* «голка» (ЕСУМ 1, 227). Ойконім *Бодаква* — семантичне утворення від гідроніма.

Білград — місто, Одес. обл. (АТП, 326), засн. 1821 р. (ГЕУ 1, 113). Можливі дві етимології ойконіма: 1) від болг. діал. *бол.* «великий» і південнослов. *град* «місто» за моделлю назви *Белград*¹⁴; 2) від *Болг-град* за ознакою «болгарский

⁸ Лучик В. В. Знач. праця. — С. 73.

⁹ Габорак М. М. Топонімія Галицької Гуцульщини: Етимологічний словник-довідник. — Івано-Франківськ, 2011. — С. 48.

¹⁰ Лучик В. В. Знач. праця. — С. 73.

¹¹ Там же. — С. 71.

¹² Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О. С. Стрижак. — К., 1985. — С. 20.

¹³ Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины. Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация. — М., 1968. — С. 72–73.

¹⁴ Никонов В. А. Знач. праця. — С. 59.

град», яку раніше й нині пов'язують з ойконімом місцеве населення та дослідники¹⁵; пор. лиман *Б[о]градський Сив[и]чик* на Запоріжжі (ГЕУ 1, 114).

Б[о]да — річка, бас. Дунаю в Одес. обл. (СГУ, 62). Давнє слов'янське утворення від псл. **bъldь / *bъlda* «щось округле, випукле»¹⁶, яке первісно могло стосуватися рельєфу берега; пор. ГТ *б[о]вдур, бовв[о]* у зв'язку з *Б[о]вдури, Бовв[о]*, а також *Болдіни гори* (див.), р. *Б[о]дир* у бас. Міусу (СГУ, 62).

Бол[о]хів — місто, Долин. р-н Івано-Франків. обл. (АТП, 191), відоме з XIV ст. (ГЕУ 1, 114). Ойконім виник як посесив на **-ів** (< **-овь**) від гіпокористики **Болехъ* реконструйованого антропоніма **Болестрахъ* або поширеного *Боле-славъ*; пор. відому з XIV ст. відантропонімну назву поселення *Болестрашичи* (Худаш-Демчук, 60), пізнішу відкатойконімну назву с. *Болахівці* Дрогоб. р-ну Львів. обл. (АТП, 279), с. *Болохів* і р. *Б[о]хівка* на Івано-Франківщині (ЕСЛГНПР, 22; СГУ, 63).

Болдіни гори — підвищення, м. Чернігів; *Болдины горы* (1074), на *Болдины горахъ* (1074), *гору Болдыню* (1069) (ЕСЛГНПР, 21–22). Оронім виник як лексикалізоване словосполучення з опорним ГТ *горб* «підвищення земної поверхні» в множині (< псл. **gora* «гора»; ЕСУМ 1, 562–563) та відантропонімним означенням, що становить посесив на **-ин-** у формі *pluralia tantum* від друс. особового імені *Болда*¹⁷ (див. *Б[о]да*).

Бондар[о]ва — річка, п. рук. Дніпра в Обухів. р-ні Київ. обл. (СГУ, 63). Назва утворена від антропоніма *Бондар* за допомогою суф. **-их(а)** в топонімній посесивно-релятивній функції. Первісно цей формант мав стилістично забарвлене (знижене) словотвірне значення «особа жіночої статі відносно чоловіка з відповідним ім'ям, прізвиськом, прізвиськом», а згодом став продуктивним і в місцевій топонімії з семантикою «географічний об'єкт, належний або який має стосунок до носія антропоніма, що виступає твірним словом у дереватах на **-их(а)**; пор. р. *Б[о]вдарка* п. Синюхи л. Пд. Бугу, *Бондаруха* л. Синиці л. Пд. Бугу (СГУ, 63).

Бор[о]вка — 1) гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Буревка, Borewka* (1932); 2) хребет, між Рожнятів. і Богородчан. р-нами; *Borewka*; 3) перевал, там же; *Przelec Borewka* (2006) (Габорак, 34). Оронім виник за допомогою форманта **-к(а)** в релятивній функції від діал. прикметника **боревий*, в основі якого ГТ *бір* «сосновий ліс», можливо, під впливом спорідненого діал. *борівка* «брусниця; чорниця; буяхи» (ЕСУМ 1, 230); пор. ойконіми п. *Boroówka, Borówki* та ін. (NMP 1, 303–304).

Борж[о]ва — 1) річка, п. Тиси л. Дунаю; *Борж[о]ва, Быржава* (1971), *С[о]в'язка, Боржов[о] Бер[о]жава, М[о]тка* (1972), *Береж[о]ва* (1929), *Borsua, Borsva* (1963), «do *Boršovi*» (1929); 2) полонина *Borzava* в бас. річки (1929); 3) населений пункт Берегів. р-ну Закарп. обл. (СГУ, 64); гірський масив, у межах Закарп. обл. (ГЕУ 1, 117). У мадярських текстах назва згадується близько 1200 р. (Німчук 1976, 23–24). Вона утворена за допомогою топонімного форманта **-ava* індоевропейського походження в значенні «наявність певної ознаки» від діал. *боржій* «швидше» з *борзий* «швидкий» (< псл. **bъrзь*) (ЕСУМ 1, 230) або безпосередньо від основи *борз-* додаванням йотованого варіанта суф. **-java*; пор. закарп. *боржава* «спритна, моторна жінка», давньослов'янське жіноче ім'я *Brzava*, співвідносне з прикметником *борзий* «швидкий», прізвисько *Боржун* від тієї ж основи (Чучка, 82), гідроніми *Боржачка, Боржиха, Б[о]ршина* (2) (СГУ, 64–65), південно-

¹⁵ Карпенко Ю. А. Топонимия болгарских сел Одесской области (вопросы топонимического взаимодействия языков) // Историческая ономастика. — М., 1977. — С. 199–200.

¹⁶ Казлова Р. М. Знач. праця. — С. 40–41.

¹⁷ Етимологічний словник літописних... — С. 21–22.

і західнослов'янські *Брзава*, *Brzava* (Іліаді, 162–163). Словотвірний тип на **-ав(а) / -јав(а)** виявляє найвищу продуктивність у Верхній Наддністрянщині, на Закарпатті, в Моравії, на іллірійських (західнобалканських) землях¹⁸; пор. ще гідроніми *Водава*, *Жижжава*, *Кичерава*, *Сучава*, *Черхава* та ін. (СГУ, 115, 196, 249, 551, 607). Паралельна назва р. *Синявка* виникла за кольором води (див. *Синюха*).

Борзн□ — 1) річка, п. Дочі п. Дівиці л. Лошу л. Десни л. Дніпра; *Борзна*, *Борзенка* (1913), *Борзна* (1786), *Vorozna* (1931); 2) місто в бас. річки, Чернігів. обл. (СГУ, 64), засн. у XVI ст. (ГЕУ 1, 118). Гідронім утворено за допомогою ад'єктивного за походженням форманта **-н(а) / -н(я)** в топонімній функції від основи прикметника *борзій* «швидкий»; пор. співвідносний ГТ *борзина* «швидка течія; поріг; переказ на річці», р. *Бързина* в Болгарії, р. *Брзина* в Чехії, р. *Борзенка* в Росії та ін. (Мурзаев, 93), рр. *Борзенка*, *Борзинка* в бас. Дніпра, потік *Борзя* в бас. Тиси л. Дунаю в Україні (СГУ, 64). Ойконім *Борзн*□ виник шляхом трансонімізації суміжного гідроніма, про що свідчить семантика основи; пор. ще гідроніми *Борж*□*ва*, *Б*□*ршина*.

Бор□*ня* — 1) річка, л. Стрия п. Дністра (1892); *Борыня* (1917); 2) селище міського типу в бас. річки, Турків. р-н, Львів. обл.; *Borynia* (1880) (СГУ, 64), *Б*□*ршина*, відоме з 1552 р. (ГЕУ 1, 118). Гідронім утворено за допомогою непродуктивного суф. **-нн(я)** (< псл. *-уль / *-уні) в топонімній функції від ГТ *бір* (< псл. **borъ*) «сосновий ліс», а ойконім — способом трансонімізації назви річки. Топонімна модель на *-уль / *-уті поширена переважно в Західній Україні й на польських землях; пор. оз. *Boryń* у бас. Вісли (Корепанова, 49), польські топоніми *Borynia* (3), *Borynia Dolna*, *Borynia Górna*, антропоніми *Boryńska*, *Boryński* (Шульгач 2003, 71), в укр. діалектах споріднене бот. *борина* «брусниця; чорниця; журавлина» (ЕСУМ 1, 230).

Бор□*ц* — річка, л. рук. Сули л. Дніпра; Семенів. р-н Полтав. обл. (СГУ, 64). Етимологія назви неясна. О. Трубачев пояснює її як «антропонім у функції гідроніма»¹⁹, що мало ймовірно. Можливо, вона сформувалася як наслідок народної етимології діран.(авест.) *barəz-* «високий» (Абаев 1, 239) за відповідною ознакою берегів; пор. р. *Бор*□*лика* в бас. Убеді п. Десни л. Дніпра і можливо споріднену назву р. *Бор*□*пілька*, *Боришполка* (СГУ, 64).

Борисл□*в* — місто, Львів. обл. (АТП, 275), відоме з 1387 р. (ГЕУ 1, 119). Ойконім виник як посесив на *-їь від друс. особового імені *Бориславъ*; пор. двір *Бориславль* (XII ст.) у Києві (ЕСЛГНПР, 23). Омонімія ойконіма і твірного антропоніма зумовлена втратою ознак суф. *-їь унаслідок ствердіння кінцевого губного **-в** в українській мові; пор. рос. *Ярославль* і укр. *Ярослав*.

Бор□*піль* — місто, Київ. обл. (АТП, 210), відоме з 1590 р. (ГЕУ 1, 119). Назва утворена внаслідок субстантивзації усіченої основи композитного прикметника *Борис(о)пільський*, що виник від стар. *Борисово Поле* з твірним ГТ *п*□*ле* і присвійним прикметником, похідним від особового імені *Борис*; пор. *Новгород від нов(о)городский* (Фасмер 1, 194).

Борисфен — найдавніша з писемно зафіксованих назва Дніпра; *Βορυσθένης* (V ст. до н. е. в Геродота), *Boristhenes*, *Borystenes* (XIV–XVII ст.) (СГУ, 173), яка функціонує переважно в художній літературі та в трансонімізованих назвах, зокрема в ергонімії. Етимологія гідроніма остаточно не з'ясована. Найпереконливішою є думка О. Стрижака про те, що дгр. *Βορυσθένης* (лат. *Boristhenes* / *Borysthenes*) являє собою греко-римський фонетико-метатезний відповідник міс-

¹⁸ Трубачев О. Н. Знач. праця.— С. 49–60.

¹⁹ Там же.— С. 218.

цевого (скіфського) *Δάναπρις* (лат. *Dāna-pris*, звідки друс. *Дън[п]рь*), при засвоєнні якого відбулося переставлення компонентів композита з відповідними (закономірними) звуковими змінами в основах: *Δάν-*: *ῥέν-* і *Вор-*: *-пр-*²⁰. З огляду на першу письмову фіксацію іраномовного *Δάναπρις* лише в VI ст. н. е., що зовсім не означає його відсутності в часи Геродота, допускають походження назви з діран. **vourustāna* «широке місце» (Фасмер 1, 518), **Varustāna* «Широка область», адже топонім позначав нижню (найширшу) течію Дніпра, навколишній степ, Дніпро-Бузький лиман з островом Березань, місто й торговище, тобто широку місцевість, яку заселяли *боресфеніти*; пор. аналогічну за семантикою і кількістю основ козацьку назву цієї території в бас. Нижнього Дніпра *Великий Луг*²¹. Та обставина, що назва *Борисфен* виникла в античні часи, коли в давньогрецькій топонімії значним був міфологічний компонент, робить імовірною ще одну етимологію — її походження від основи дгр. *Βορέας* (койне *Βορῆς*) «Борей — бог північного вітру» і *-στέν-* «вузький прохід, тіщина тощо»²²; пор. міфологічні мотиви, пов'язані з основою гідроніма: *Борисфен* — бог Дніпра, «борисфені» — монети місцевої чеканки, на яких були зображені бог р. *Борисфену*, Афіна — богиня мудрості та Деметра — богиня хліборобства (пор. скіфи-хлібороби); *Борисфеніда* — муза Аполлона, первинно «німфа джерел»; книжне «*Борисфенівна*» — дочка р. *Борисфену*, героїня скіфського генеалогічного фольклору²³, а також псл. міфопоетичне *Дніпро-Славу*та.

Бор[п]ля — 1) річка, п. Ворскли л. Дніпра; *Боромля* (1913); 2) село *Боромля* в бас. річки, Тростян. р-н Сум. обл. (1659); 3) річка, пр. Чаші л. Сейму л. Десни л. Дніпра; *Бор[п]ля* (1966) (СГУ, 64); 4) *Бор[п]ля* — зоологічна пам'ятка природи державного значення, Конотоп. р-н Сум. обл. (ГЕУ 1, 121). Назва виникла як посесив на *-ја, який розвинувся на східнослов'янському ґрунті в -ля (< *-l'а), від антропоніма з основою дієприкметникового походження *Бором-* < псл. **Voromъ* (Шульгач 2008, 230), утвореною за допомогою *-om- від псл. **borti* «бороти» (ЕСУМ 1, 234), або від композита **Vorimirъ*. Первинним, очевидно, був ойконім чи топонім, який називав місцевість з річкою та поселенням, що належала власникові з іменем **Voromъ*. Чергування губних -м- / -в- у варіанті *Бор[п]ля* належить до поширених в українських говорах фонетичних явищ; пор. споріднену назву р. *Бором[п]ка* на Житомирщині (СГУ, 65), гідроніми та ойконіми *Бурімка* у Черкас. і Чернігів. обл. (СГУ, 77).

Борлов[п] — річки на Чернігівщині: 1) л. Лисогору л. Удаю п. Сули л. Дніпра (1967); 2) пр. Тростянця п. Сули л. Дніпра; *Борловая* (1852) (СГУ, 64). Гідроніми ізольовані, можливо, утворені шляхом онімізації форми жін. роду діал. *барл[п]вий* / **борлов[п]* з основою збереженого в рос. діалектах *б[п]рла* «косуля» (Фасмер 1, 127). Мотиваційною ознакою в такому разі послужила насиченість місцевості косулями (пор. гідроніми *Бобр[п]ва*, *Вепр[п]вець*, *Т[п]дова* тощо; СГУ, 60, 96, 575) або її подібність до борлової шкіри: пор. рос. діал. *борловая шкура* «шкура, добута восени», специфіка якої впливає з похідного *борлов[п]ть* «набувати червонуватого відтінку» (Элиасов, 67).

Боров[п] — річки, села, балка, яр (СГУ, 65; АТП, 578). Назви утворено шляхом онімізації прикметника *боров[п]* «стос. до *бору*» у формі жін. роду, яка узгоджується з відповідною категорією номенклатурного імені; пор. яр. *Боро-*

²⁰ Етимологічний словник літописних... — С. 55–56; *Стрижак О. С.* Етнонімія Геродотової Скіфії. — К., 1988. — С. 144.

²¹ *Стрижак О. С.* Знач. праця. — С. 138–139, 143–144.

²² Там же. — С. 144.

²³ Там же. — С. 141–142, 136.

в^д, р. Боров^дька, р. Боров^дця (СГУ, 65), друс. пос. або ур. Боров^дьши (1190) (ЕСЛГНПР, 24), сс. Борове (АТП, 587), Боров^дзеро (ГЕУ 1, 121).

Боров^дк — річка, п. Борової л. Сівер. Дінця п. Дону (1781); Боровок^дь (1782), Боровск^дь (1918), Боровичка (1908), Боровянка (1773), Боровенка (1775), Бол. Боровская (1786), Борогуск^дь (1769), Оровенька (1781), Боровська річка (1967) (СГУ, 65). Гідронім виник як демінутив на **-ик** від назви р. Боров^д в яку впадає р. Боровик; пор. р. Нагольчик п. Нагольної, потік Тлумачик пр. Тлумача, р. Стирик п. Стиру та ін. (СГУ, 382, 530, 566). Можливе її утворення за допомогою суф. **-ик** у гідронімній функції безпосередньо від прикметникової основи боров- «стос. до бору»; пор. назви рр. Кропивник, бб. Круглик, рр. Лозовик, Осовик та ін. (СГУ, 292, 293, 323, 405).

Бородін^д — селище міського типу, Тарутин. р-н Одес. обл. (АТП, 336), засн. 1816 р. (ГЕУ 1, 121). Назва виникла на честь відомого з часів Вітчизняної війни 1812 р. поселення під Москвою, де відбулася героїчна битва росіян з французами. У її основі антропонім *Бородін* або *Борода*; пор. *Бородіно* в Криму, *Бородине* в Сум. обл. (АТП, 587), перенесене з Росії *Тарутине*.

Бород^ділка — селище міського типу, Київ. обл. (АТП, 211), відоме з поч. XVI ст. (ГЕУ 1, 121). Ойконім виник за допомогою суф. **-янк(а)** (< *-janьka) в топонімній функції від апелятива *борода* в ботанічному значенні «трава, яку не може захопити коса», «кущ жита, який залишають на ниві наприкінці жатви», «рослина *Usnea barbata* — борода лісова» (Грінч. 1, 87).

Борозн^д — річка, пр. Сули л. Дніпра (1859) (СГУ, 65). Назва утворена шляхом онімізації апелятива *борозн^д* < псл. **borzda* «довга, рівна заглибина в землі, проведена плугом» (СУМ 1, 219) за подібністю до подовжньої заглибини в ґрунті або від ГТ *борозн^д* «окремий камінь» (СНГТК, 28); пор. слов'янські гідроніми, які зводяться до псл. **Borzda* < **borzda* «рів з водою, канава, глибоке місце на річці» (ЕССЯ 2, 220; Іліаді, 156). Можливо, гідронім виник за допомогою форманта **-на / -ня** в топонімній функції від прикметника б^др^дзий «швидкий», в основі якого вставлений **-о-** розвинувся або внаслідок так званого другого повноголосся, чи за аналогією до *борозн^д* пор. *Borozna* — варіант гідроніма *Борзн^д* назву р. *Бороз^ділка* в бас. Сули з варіантами *Борзенка*, *Борозна*, с. *Борозенка* Ромен. р-ну Сум. обл. (СГУ, 65).

Бор^дівья — 1) потік, с. Липецька Поляна Хуст. р-ну Закарп. обл. (XX рр. XX ст.) (СГУ, 65); 2) село, Хуст. р-н Закарп. обл. (АТП, 166). Давнє українське утворення на **-яв(а)** в топонімній функції із вказівкою на наявність ознаки, названої твірним апелятивом *бор^діва* (діал.) «захист», що походить від псл. **bornь* «сварка, битва, боротьба», утвореного від **borti* «бороти»; пор. *борн^добор^діва*, діал. *розбор^діва* (ЕСУМ 1, 233, 234). Імовірність походження топоніма *Бор^дівья* в етимологічному гнізді **borti* «бороти» підкріплюється паралелями в інших слов'янських мовах (див. Іліаді, 155) та акцентологічно: пор. поблизу села р. *Бор^дівьяка*.

Боршт^дів — річка, поблизу Когильника, вп. в лим. Сасик (Кундук) між рр. Прут і Дністер (1861); с. *Борштал* у кол. Акерман. пов., сучас. Одес. обл. (СГУ, 66). У топонімії України назва ізольована. Можливо, вона виникла від германського (німецького або ашкеназького, їдиш) *Born* «джерело» і *steil* «крутий, звислий, обривистий» за ознакою «річка, яка бере початок з джерела на крутому, обривистому схилі». Ойконім утворився внаслідок метонімічного перенесення на поселення гідроніма, в основі якого відбулася дієреза (спрошення групи приголосних) для зручності вимови іншомовного слова, а в назві населе-

ного пункту **-и-** могло з'явитися внаслідок неточної передачі графічно подібного до нього **-н-** (герм. **-n-**) або з орфоепічних причин.

Борщів — місто, Терноп. обл., відоме з 1456 р. (ГЕУ 1, 122). Ойконім постав як посесив на **-ів** від антропоніма *Борщ* (Редько, 79); пор. сс. *Борщів*, *Борщівка* (АТП, 587), яр. *Борщіву* бас. Сівер. Дінця (СГУ, 66).

Боса — 1) балки (2), бас. Сівер. Дінця; *Босая*; 2) річка, л. Чорної бас. Чорного моря – гідрографічна система Севастоп. м/р в Криму (СГУ, 67). Гідроніми виникли внаслідок онімізації субстантивованого прикметника жін. роду *боса* в незапам'ятованому переносному значенні «позбавлена рослинності, чиста місцевість»; пор. *чоловік з босою губою* «чоловік без вусів» (Грінч. 1, 89), синонімічний ГТ *лївий* «позбавлений рослинності; голий (про землю, гори тощо)», ужитий у близькому значенні *илїтий*, які відбилися в топонімі²⁴, а також назву б. *Боса* і суміжного ур. *Босий ліс* у бас. р. *Босівка* в Лисян. р-ні Черкас. обл. (СГУ, 67), топонімне середовище яких указує на географічне значення прикметникової основи *бос-*, особливо назва урочища. Подібно до загальнослов'янського *лиса* (гора) (див. *Ліса Гор*) основа *Бос-* може відбивати демонологічні дохристиянські вірування слов'ян; пор. назви демонів у Карпатах *Бос*, *Боса*, *Босак*²⁵.

Босаха — річка, пр. Многи л. Удаю п. Сули л. Дніпра (1786); *Босахова* (1902) (СГУ, 67). Гідронім виник унаслідок онімізації тюркського за походженням ГТ *босага* «сопка або інше підвищення, яке круто спускається до порівняно широкого продовгуватого пониження між горами або горбами» (< *босага* «двірний кояк; поріг») (Мурзаев, 94), перенесеного з Алтаю і Середньої Азії кочовими народами, можливо, під час монголо-татарської навали. Чергування задньоязикових **-г-** / **-х-** — поширене явище в тюркських мовах.

Ботанічне — селище міського типу, Ялтин. м/р Крим. АР (АТП, 258). Ойконім виник унаслідок онімізації субстантивованого прикметника у формі сер. роду *ботанічне* «стос. до *ботаніки*», що узгоджується з номенклатурним іменем *селище*; мотивувальною ознакою назви послужило заснування поселення як центру в галузі ботанічних досліджень Криму.

Ботар — річка, л. Тиси л. Дунаю у Виноградів. р-ні Закарп. обл.; *Ботар* (1953), *Батар*, *Ботарь* (20-і рр. ХХ ст.), *Batar*, *Bатар* (30-і рр. ХХ ст.); пор. с. *Bothar* (1216), пізніше *Bathaar*, *Bathar*, *Bathor*, ур. *Popri Batár* (1929), с. *Bатар* (СГУ, 67). Гідронім виник унаслідок онімізації друс. *бътарь* «бочка» (Срезн. 1, 199) (пор. можливий зв'язок псл. **бъцька*, **бъць* «бочка» з дзн. *botahha* «бочка, чан, діжка»; ЕСУМ 1, 240) за метафоричною ознакою «подібна до діжки ємність, наповнена водою». Україно-словацько-мадяро-румунські міжмовні зв'язки на Закарпатті могли позначитися на функціонуванні гідроніма, ойконіма та антропонімів (прізвищ) з основою *Ботар-*: пор. слц. діал. *botár* «майстер, що шиє боти», угор. прикм. *batári* від ойконіма *Batár*, молд. арх. *ботар* «вуздечка» (Чучка, 86).

Боярин — хребет, полонина, найвища гора на ньому (1675 м), с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Bojaryn* (1788), *grzbiet Bojaryn* (2006) (Габорака, 35). Назва постала як онімізований посесив на **-ин** від ст. укр. *бояр* «великий землевласник або служила людина, яка займала високе суспільне становище» (ССУМ 1, 116), *боярь* «боярин» (ЕСУМ 1, 241). Морфологічні ознаки ороніма

²⁴ Лучик В. В. Знач. праця. — С. 62–63.

²⁵ Ономастика України першого тисячоліття нашої ери / Відп. ред. І. М. Железняк. — К., 1992. — С. 182.

свідчать про його виникнення у зв'язку з ГТ *хребет* і наступне поширення способом синекдохи на інші об'єкти, що розташовані на хребті.

Бярка — річки: 1) в бас. Синюхи л. Пд. Бугу; *Bojarka* (1880); пор. с. *Боярка* в Черкас. обл.; 2) у бас. Тетерева п. Дніпра; *Bojarka* (1593); 3) у бас. Прип'яті п. Дніпра; 4) у бас. Оржиці п. Сули л. Дніпра (1848) (СГУ, 67); 5) місто, Київ. обл. (АТП, 217), засн. 1868 р., до 1956 — *Боярка-Будайєка* (ГЕУ 1, 124). Ойконім утворено за допомогою суф. **-к(а)** в релятивній функції від апелятива *бояр* (див. *Боярин*) або від похідного антропоніма з основою *Бояр-*; пор. назву с. *Боярка* в Одес. обл., утворену від прізвища *Боярський* (ТПСО, 14–15). Гідроніми, імовірно, походять від збереженого в зх. рос. діал. бот. *боярка* «бояришник; глід, ягода глоду» (ЕСУМ 1, 241), хоч така мотиваційна ознака могла стосуватися будь-якого географічного об'єкта на місцевості з відповідною рослинністю, у тому числі й поселення.

Брґа — річка, п. Рову п. Пд. Бугу; *Braha* (1880) (СГУ, 68). Назва виникла внаслідок онімізації іншомовного (кельтського або тюркського) за походженням апелятива *брґа* «рід напою з просяного солоду, відходи горілчаного виробництва, якими годують худобу» (ЕСУМ 1, 242) за смаковими властивостями води; пор. *Брґа* — луг поблизу винокурного заводу, *Брґжня* — луг на Чернігівщині (Черепанова, 46), *Брага* — село на Хмельниччині (АТП, 483).

Брагинівка — селище міського типу, Петропавлів. р-н Дніпропетр. обл. (АТП, 88). Назва утворена за допомогою суф. **-івк(а)** у релятивно-посесивній функції від рос. антропоніма *Брагин*; пор. прізвищеві назви XVI–XVII ст. *Брага*, *Брагин* (Веселовский, 48–49).

Бражине — селище міського типу, Сніжн. м/р Дон. обл. (АТП, 110). Ойконім виник як посесив на **-ин(е)** від антропоніма *Брага*; пор. б. *Брґжина* в бас. Самари (1863) (СГУ, 68), ліс *Брґжин Ліс*, яр *Бражин Прорґ* бол. *Брґжине Болґто* на Сумщині (Черепанова, 46).

Браїлів — селище міського типу, Жмерин. р-н Вінн. обл., засн. у XV ст. (ГЕУ 1, 125). Ойконім виник як посесив на **-ів** від антропоніма *Браїло*, *Броїло* з основою діал. *брґти* «колобродити, пустувати, витворяти» (ЕСУМ 1, 261); пор. польське прізвище *Broilo* з аналогічною основою *broiś* (Rymut 1, 54).

Брак — річка, п. Остра л. Десни л. Дніпра; *Бракь* (1913) (СГУ, 68). Назва утворена способом онімізації діал. *брак* «відходи після спалювання дров, соломи тощо; гній з рани» (ЕСУМ 1, 243). На момент номінації гідронім міг характеризувати прибережну місцевість або воду річки за її забрудненість, заболоченість; пор. бол. *Браковґй* бол. *Брач* на Чернігівщині (Черепанова, 46), р. *Бракґ* пр. Згару л. Пд. Бугу у Вінн. обл. (СГУ, 68).

Брґниця — л. Трубежа л. Дніпра; *Грабаровка*, *Браниця* (1913), *Броница* (1856) (СГУ, 68). Давнє утворення за допомогою форманта **-ин(я)** (< *-ica) в топонімній функції від псл. **brьna* «болото, мочар», яке у слов'янських мовах дало рефлекси **bren-/ *brun-/ *bran-/ *bron-/ *brun-*, або похідного прикметника **brьньпъ* «болотистий», у якому після занепаду зредукованих відбулося стягнення однакових приголосних: пор. польські ойконіми *Branica*, *Brunica* (NMP 1, 330, 370), укр. гідроніми *Брґничка* (релятив від назви с. *Браниця*) (СГУ, 68), назви сс. *Бране Поле* на Київщині, *Брани* на Волині, *Бранок*, *Браниця* на Чернігівщині, *Бронне* на Рівненщині, *Бринь* на Івано-Франківщині (АТП, 588), назву поля *Брань* і назву озера з мулистим дном *Брґво* на Волині (Аркушин 1, 69, 74), назву оз. *Брґво* на Сумщині й оз. та бол. *Брґка* на Чернігівщині (Черепанова, 47), можливо, ойконіми *Броница* на Волині, Житомирщині та Львівщині, *Бронька* на Закарпатті (АТП, 588), літописне *Брьнь Кънаржъ* (ЕСЛГНПР, 24),

назву потоку *Бр[а]шниця* в Міжгір. р-ні Закарп. обл. (СГУ, 68), більшість яких функціонує на Поліссі.

Братен[а]ця — річка, л. Ворскли л. Дніпра; на межі Харків. і Белгород. (у Росії) обл.; *Братиница*, *Bratinca* (1913), *Братаниця* (XVI–XVII ст.), *Бротиница* (XVII ст.), с. *Братениця* у Великописарів. р-ні Сум. обл. (СГУ, 68), с. *Братениця* Богодухів. р-ну Харків. обл. (АТС, 438). Гідронім і ойконіми утворені за допомогою **-иц(я)** в топонімній функції від апелятива *брат[а]* «племінник»; пор. р. *Братан[а]ця* (СГУ, 68). Ареал поширення топонімів свідчить про можливість їхнього походження у зв'язку з рос. діал. *братынь* «велика чаша», *бр[а]т[а]ва* «кружка для пиття» (< псл. **bratynь* утворене від пасивного дієприкметника **bratь* за допомогою **-уь* у гнізді **brati*)²⁶.

Бр[а]тське — селище міського типу, Миколаїв. обл. (АТП, 307). Назва виникла наприкінці XVIII ст. паралельно до відантропонімних похідних *Станьковичево*, *Живковича* внаслідок онімізації субстантивованого прикметника на **-ськ(е)** з основою апелятива *брат*, який у середовищі переселенців-старообрядців з Росії мав значення «член братства»²⁷ (Лобода, 33). Очевидно, така сама мотиваційна ознака відбита в ойконімах *Братське*, поширених у Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Сумській, Херсонській областях і в Криму, де російськомовний вплив досить вагомий.

Бр[а]цлав — селище міського типу, Немирів. р-н Вінн. обл. (АТП, 24), відоме з 1362 р. (ГЕУ 1, 126). Ойконім виник як посесив на **-ь* *Братислав[ь]* від чоловічого імені *Братислав[ь]*. Зміни в його структурі зумовлені ствердінням губного **-в-** у кінці слова і редуцією **-и-** в слабкій позиції, після чого звукосполучення **-тс-** дало африкату **-ц-**. Імовірно, спорідненими є болг. *Преслав*, п. *Вроцлав* (кол. *Breslau*, *Breslau*), слц. *Братислав* (Никонов, 63, 90); пор. ще польське с. *Bracław*, яке пов'язують з особовим іменем **Bracisz* (NMP 1, 327), похідним від антропооснови *Brat-*.

Бребен[а]кул — одна з найвищих вершин Карпат (2032 м) на межі Івано-Франків. і Закарп. обл. (ГЕУ 1, 126); *Бербенеська*, *Бербенеска*, *Brebenieskul* (1932) (Габорак, 37). Оронім румунського походження, виник за допомогою суф. **-esk-ul** у релятивно-атрибутивній функції від апелятива *brebenoc* «барвінок» (див. Габорак, 37); пор. похідну назву озера *Бребен[а]кул* (ГЕУ 1, 126).

Брез[а]й — річка, л. Сарати, вп. в лим. Сасик (Кундук) між рр. Прут і Дністер в Одес. обл.; *Брез[а]*, *Бирз[а]* (1979) (СГУ, 69). Назва румунського походження, утворена в молдавському середовищі від основи південнослов'янського антропоніма *Брез-* / *Бряз-* (< псл. **berz-* «береза; білий») за допомогою суф. **-оая** в релятивній функції. Форма **Брезоая* зазнала фонетичної трансформації (спрошення **-а-**) у зв'язку з усуненням непритаманного для слов'янських мов з'яння і набуттям морфологічної категорії чол. роду. У варіанті *Брез[а]* спростився звук [–о–], а у формі *Бирзай* відбулася метатеза, можливо, під впливом поширеного румунсько-молдавського прізвища *Бирзул*.

Бр[а]скул — 1) гора, смт Ворохта Яремч. м/р Івано-Франків. обл.; *Breskul* (1932), *Breskul* (1935) (Габорак, 37); 2) озеро на зх. схилі г. *Брескул*, Рахів. р-н Закарп. обл. (ГЕУ 1, 127). Оронім не має переконливої етимології (див. Габорак, 37). Можливо, він пов'язаний з топонімами *Бреца*, основа яких має ознаки іллірійського походження.

²⁶ *Илиади А. И.* Этимологические заметки по славянской лексике. 6–12* // *Slavia orientalis*. — 2006. — Т. 15. — N 3. — S. 396.

²⁷ *Лобода В. В.* Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя. — К., 1976. — С. 33.

Бреч — річка, л. Снову п. Десни л. Дніпра; *Бречь* (1729–1730, 1742), *Бречь*, *Бречица*, *Бречка* (1859); пор. нп *Бреч*, р. *Бреч*Ця п. Бречі (СГУ, 69). Назва належить до етимологічно затемнених, її пов'язують з польським гідронімом *Brok* у бас. Зх. Бугу і виводять з п. *broczyć* «обливати, змочувати», тобто як субстантив на *-jь від дієслівної основи з палаталізацією кінцевого приголосного²⁸. Такою основою було псл. **brotiti* (можливо, **bretiti*) «забарвлювати в червоний колір коренем марени», утворене від **broty* «марена; червоний барвник, пригтовлений з коренів цієї рослини» (пор. укр. діал. *бровичити* «фарбувати в червоний колір», давніше «залити кров'ю, кривавити», *броч*, *бріч* «марена», п. *brocz* «червона рідина, червоний сік»; *Boгуś*, 39). За межами слов'янського матеріалу з цим гніздом може бути пов'язане лтс. *brakas* «пологова кровотеча» (*Babik*, 103). У такому разі п. *Brok* й укр. *Бречь* протиставляються як відіменне (семантичне) і віддієслівне на *-jь утворення, що виникли за ознакою «річка з водою червонуватою, рудого кольору». Від гідроніма *Бреч* способом трансонімізації утворено ойконім *Бреч*, а назва р. *Бречиця* виникла за допомогою суф. **-иц(я)** в демінутивно-релятивній функції.

Бр[ш]а — 1) річка, п. Прип'яті п. Дніпра; *Сарна* (1913), *Breszcza* (1880); 2) потік, п. Вичі л. Латориці л. Бодрогу п. Тиси л. Дунаю на пд. смт Воловець Закарп. обл.; *Breščia*, *Брешія* (1935) (СГУ, 69); 3) урочище, м. Камінь-Каширський Волин. обл. (Аркушин 1, 70). Назва етимологічно темна. Припускають, що вона належить до іллірійських рефлексів: **bręšča* < **brent-isk-jā* «оленяча»; пор. античний (іллірійський) ойконім *Brendisium*, гідронім *Brenta* у Венеції²⁹. Опосередкованим підтвердженням такої етимології може бути варіант першого гідроніма *Сарна*, а також пояснення значення ороніма *Бреша* на Волині — «урочище, де був випас для худоби, на якому погано росла трава» (Аркушин 1, 70). Можливо, таку ознаку відбиває оформлена за допомогою румунсько-молдавського артикля **-ул** назва гори *Бр[ш]кул* поблизу смт Ворохта Івано-Франків. обл., яка не має задовільної етимології (див. *Габора*, 37); пор. споріднену, очевидно, відантропонімну назву р. *Брецівка* п. Нивної п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (СГУ, 69).

Бриз — річка, п. Сули л. Дніпра; *Briez* (1979) (СГУ, 69). Гідронім утворено способом онімізації романо-германського апелятива *бриз* «легкий береговий вітер (на морі)» (ЕСУМ 1, 256), який унаслідок метонімії розвинув значення «хвилі на воді, зумовлені легким береговим вітром»; пор. р. *Бриж* у бас. Десни (СГУ, 69), назва якої походить від апелятива *бриж* «брижі на воді від швидкої течії» (СНГТК, 28).

Бр[ш]івка — 1) селище міського типу, Цюрупин. р-н Херсон. обл. (АТП, 471), засн. 1943 р. (ГЕУ 1, 127); 2) річка, с. Землянка Глухів. р-ну Сум. обл.; *Брилевка* (1893), *Брил[ш]ка* (СГУ, 69). Топоніми виникли як релятиви на **-івк(а)** від антропоніма *Бриль*, в основі якого апелятив *бриль* «капелюх»; пор. с. *Брилівка* Ставищ. р-ну Київ. обл. (АТП, 225), б. *Брил[ш]а* в бас. Сівер. Дінця п. Дону (СГУ, 69), бол. *Бр[ш]івка*, луг *Бриль[ш]ве* на Сумщині, бол. *Бриль[ш]ве Бол[ш]то* на Чернігівщині (Черепанова, 46). Можливе перенесення ойконімів на суміжні водні об'єкти.

Брит[ш]і — річки: 1) п. Береки п. Сівер. Дінця п. Дону (1781); *Брытай* (1864), *Бритая* (1782), *Британы* (1771), «у *Британь*»; пор. нп *Брытай* (1871), сучас. с. *Брытай* Лозів. р-ну Харків. обл.; 2) пр. Орелі л. Дніпра (1859); пор. ще рр. *Брит[ш]ка*, *Брит[ш]*, яр *Брит[ш]ський*, потік *Бритка* (СГУ, 69–70), поле *Бритень* (Аркушин 1, 70). Топоніми утворені за допомогою архаїчного суф. **-аї** (< *-aj)

²⁸ *Rozwadowski J.* Studia nad nazwami wód słowiańskich. — Kraków, 1948. — S. 31–32; *Корпанова А. П.* Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни. — К., 1969. — С. 23.

²⁹ *Трубачев О. Н.* Знач. праця. — С. 177.

від пасивного дієприкметника минулого часу **britь* «зрізаний, відрізаний» (<п.сл. **briti* «різати чимось гострим») (ЕСУМ 1, 259–260) за ознакою «річка, яка врізається в сушу, утворюючи клин землі або змиваючи все на своєму шляху». Ойконім *Бритаї* виник унаслідок метонімічного перенесення на поселення гідроніма; пор. топоніми *Брит* у різних частинах бас. Дніпра (СГУ, 69), які стали способом онімізації п.сл. **britanь* у географічному значенні «відрізана (водою) частина суші у формі виступу, клину», похідного від іменної основи **brita / *britь* (< **briti* «різати»); пор. укр. *брита* «полотно», діал. *брит* «шматок тканини, з якої зшита спідниця», рос. діал. *брит*, *брит* «огузок, нижній зрізаний кінець снопа» та ін. (Шульгач, 49).

Бровар — місто, Київ. обл. (АТП, 212), відоме з 1628 р. (ГЕУ 1, 128). Назва утворена семантичним способом унаслідок онімізації апелятива *бровар* у значенні «робітники пивоварні, броварники», запозиченого через польське посередництво з німецької мови (ЕСУМ 1, 261), або шляхом трансонімізації антропоніма *Бровар* (Кравченко, 34) у множині, що називав рід першопоселенців; пор. ойконіми *Броварі* в Терноп. і Хмельн. обл., *Броварки* на Полтавщині та Черкащині (АТП, 588), гідроніми *Бров* (СГУ, 70), які утворені за допомогою суф. **-к(а)** в релятивній функції від апелятива *бр* у значенні «пивоварня» (Грінч. 1, 100) за ознакою «річка (або ручай), на березі якої стоїть пивоварня».

Брод — селище міського типу, Козятин. р-н Вінн. обл. (АТП, 18), відоме з 1712 р. (ГЕУ 1, 128). Ойконім виник унаслідок онімізації субстантивованого прикметника на **-ське / -цьке**, похідного від гідроніма *Брод* або демінутива *брод* (< *брід*).

Бр — місто, Львів. обл. (АТП, 275), *Броды* (XI ст.), «под *Броди*» (1648), «до *Бродовь*», фортеця *Бродская* (1648), *Броды* (1652), *Brody* (1734) (ЕСЛГНПР, 24). Ойконім виник як семантичне утворення шляхом онімізації множинної форми ГТ *бр*, який у давньоруську добу, крім основної семантики «брід» (див. *Брід*), позначав також «шляхи, проходи» (ЕСЛГНПР, 24); пор. сс. *Броди* на Волині, Житомирщині, Сумщині (АТП, 588). Походження ойконіма від антропоніма *Бродь* — гіпокористики імені-компози́та *Бродиславь*³⁰ — малоімовірно.

Брон — селище міського типу, Новоград-Волин. р-н Житомир. обл. (АТП, 144), засн. 1909 р. (ГЕУ 1, 129). Назва виникла унаслідок онімізації словосполучення з опорним компонентом *брон* «скляний завод», запозиченим з польської мови (ЕСУМ 1, 628), і відносним прикметником на **-ськ(а)**, похідним від суміжного ойконіма *Бронця* (АТП, 144); пор. утворену таким способом складену назву *Бронський завод* (ГЕУ 1, 129) з основою ойконіма *Бронця* в структурі означення (< архаїч. *бр* «майстерня бронника; слобода, частина міста, селище, де живуть зброярі»; Даль 1, 130).

Бронич — річка, л. Трудниці л. Тисмениці п. Бистриці-Тисменицької п. Дністра; *Броничара*, *Broniczara* (1917), *Braniczany potok* (1893), *Броничаный* (1960), «на річці *Броничари*» (1968-1973), с. *Бронця* Дрогоб. р-ну Львів. обл. (СГУ, 71). Назва утворена за допомогою румунського суф. **-оаг** в демінутивній функції від основи слів'янського ойконіма *Бронця*. У суф. **-оаг** відбулося стягнення голосного **-о-** з метою усунення непритаманного слов'янським мовам з'яння, а у твірній основі відбулося чергування **-п-** / **-ч-** перед **-ара** за аналогією до похідних на зразок п.сл. **gьrньсь > *gь(r)ньсарь* «гончар» (ЕСУМ 1, 561), *Вінниця* — *вінничани*.

³⁰ Худаш М. Л., Демчук М. О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення).— К., 1991.— С. 8.

Бр[и]цька — 1) річка, л. Боржави п. Тиси л. Дунаю (див. *Брон[и]цька Рік[и]*; 2) село, Іршав. р-н Закарп. обл. (АТП, 160). Гідронім виник як демінутив на **-к(а)** (< псл. *-ька) від основи псл. **brьna* «болото, мочар», що дало різні рефлекси в слов'янських мовах; пор. ще мікротопоніми *Бр[и]цька* — болото, озеро, урочище, місце злиття двох річок, струмок, який не замерзає і який можна перейти вброд, на Чернігівщині (Черепанова, 47), відойконімі назви р. *Брон[и]цька Рік[и]* й потоку *Брон[и]цький* у с. *Бронька* (СГУ, 71).

Бр[и]шнів-Ос[и]да — селище міського типу, Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл. (АТП, 199), відоме з XVI ст. (ГЕУ 1, 130). Подвійна назва селища виникла внаслідок поєднання відантропонімічного ойконіма *Бр[и]шнів* (пор. сусіднє с. *Брошнів* і залізничну станцію *Брошнів*; АТП, 187, 199) та онімізованого ГТ *осада* (заст.) «поселення, селище» (Грінч. 3, 64). Походження твірного антропоніма компонента *Брошнів* невідоме. У його основі могло бути не зафіксоване прізвисько **Брошень* з місц. **брошень* від діал. *бросати* (як *кусень* від *кусати*) або **Брошня* від перенесеного зі словацької мови *brošňa* «брошка; шпилька» (Чучка, 91), яке мусило належати чоловікові, що давало можливість приєднати посесивний суф. **-ів**, а не очікуваний **-ин**; пор. прізвища *Брошнів* і *Брошнівський* на Закарпатті (Чучка, 91).

Брусн[и] — річка, л. Хатової п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра (1913). Назва виникла внаслідок субстантивациї та онімізації відносного прикметника жін. роду *брусн[и]* «стос. до *брус*» (< псл. **brusьna*), мотивованого загальнослов'янським *брус* «чотиригранний шматок, обрізок; чотиригранна колода; точильний камінь» (< псл. **brusь*) (ЕСУМ 1, 268); пор. частину села, місце купання *Брус* на Чернігівщині (Черепанова, 47), мікрогідроніми *Брусн[и]* на Закарпатті (СГУ, 71), ороніми *Брусн[и]* *Брусн[и]* на Івано-Франківщині (Габорак, 38–39), *Брусн[и]* *хреб[и]* (ГЕУ 1, 130) на Івано-Франківщині, ойконіми *Brusno* (2) в Польщі з основою апелятива *brus* «камінь, точильний камінь» (NMP 1, 367), ойконім *Brusná* в Чехії, похідний від ад'єктива *brusna* «місце, де витесували зі скелі бруси» (Profous 1, 212), гідроніми *Брусна в Росії*, *Brusna voda* в Словаччині (Іліаді, 159). Припускають, що для поліського гідроніма *Брусна* мотивувальною була флористична семантика, пов'язана з брусницею (Карп., 229–239), назва якої споріднена з псл. **brusь* (ЕСУМ 1, 270).

Отже, фрагмент «Короткого етимологічного словника топонімів України» засвідчує переважно автохтонне походження розглянутих назв за різними принципами (відношенням до людини, відношенням до інших об'єктів, внутрішніми ознаками об'єктів) та мотивами номінації. Топоніми з початковими *Бо-* та *Бру-* іншомовного походження є поодинокими або рідко вживаними.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Абаев 1	— Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка.— М.; Ленинград, 1958.— Т. 1.— 655 с.
Аркушин 1	— Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель : У 2 т. / Упоряд. Г. Л. Аркушина.— Луцьк, 2006.— Т. 1.— 407 с.
АТП	— Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 року / Упоряд. Д. О. Шелягін.— К., 1973.— 815 с.
ВТССУМ	— Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і ред. В. Т. Бусел.— К., 2001.— 1426 с.
Габорак	— Габорак М. М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини : Словник-довідник.— 2-е вид.— Івано-Франківськ, 2008.— 500 с.
ГЕУ 1	— Географічна енциклопедія України : В 3 т. / Відп. ред. О. М. Маринич.— К., 1989.— Т. 1.— 414 с.
Грінч. 1	— Словарь української мови : В 4 т. / За ред. Б. Грінченка.— К., 1996.— Т. 1.— 494 с.
Даль 1	— Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т.— М., 1981.— Т. 1.— 699 с.

- ЕСЛГНПР — Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О. С. Стрижак. — К., 1985. — 253 с.
- ЕСУМ 1 — Етимологічний словник української мови : В 7 т. / Гол. ред. О. С. Мельничук. — К., 1982. — Т. 1. — 631 с.
- Гляді — *Гляді О. І.* Слов'янські мовні релікти в топонімі Балкан. — К. ; Кіровоград, 2008. — 418 с.
- Карп. — *Карпенко О. П.* Гідронімікон Центрального Полісся. — К., 2003. — 317 с.
- Карпенко — *Карпенко Ю. О.* Топонімія Буковини. — К., 1973. — 238 с.
- Корепанова — *Корепанова А. П.* Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни. — К., 1969. — 99 с.
- Кравченко — *Кравченко Л. О.* Прізвища Лубенщини. — К., 2004. — 197 с.
- Лучик — *Лучик В. В.* Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межи-річчя. — Кіровоград, 1996. — 235 с.
- Мурзаєв — *Мурзаєв Э. М.* Словарь народных географических терминов. — М., 1984. — 653 с.
- Німчук — *Німчук В. В.* Давньоруська спадщина в лексиці української мови. — К., 1992. — 414 с.
- Німчук 1976 — *Німчук В. В.* З історичної топонімії Закарпаття // Питання сучасної ономастики. — К., 1976. — С. 19–28.
- Редько — *Редько Ю. К.* Сучасні українські прізвища. — К., 1966. — 216 с.
- СГУ — Словник гідронімів України. — К., 1979. — 780 с.
- СНГТК — *Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І.* Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. — Кіровоград, 1999. — 222 с.
- Срезнев. 1 — *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка. М., 1958. — Т. 1. — 771 с.
- Фасмер 1 — *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка : В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва. — 2-е изд., стереотип. — М., 1986. — Т. 1. — 576 с.
- Худаш-Демчук — *Худаш М. Л., Демчук М. О.* Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення). — К., 1991. — 267 с.
- Черепанова — *Черепанова Е. А.* Микротопонімія Чернігово-Сумського Полісся. — Суми, 1984. — 456 с.
- Чучка — *Чучка П.* Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. — Л., 2005. — 702 с.
- Шульгач 2003 — *Шульгач В. П.* К реконструкції праславянського лексического фонда: производные на *-ушь (на основе ономастического материала «Новгородских писцовых книг») // Студії з ономастики та етимології. — К., 2003. — С. 69–89.
- Шульгач 2008 — *Шульгач В. П.* Нариси з праслов'янської антропонімії. — К., 2008. — Ч. 1. — 413 с.
- Элиасов — *Элиасов Л. Е.* Словарь русских говоров Забайкалья. — М., 1980. — 472 с.
- ЭССЯ — Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. фонд / Под. ред. О. Н. Трубачёва. — М., 1974–2007. — Вып. 1–33.
- Babik — *Babik Z.* Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich w granicach wczesnosrednowiecznej Słowiańszczyzny. — Kraków, 2005. — 863 s.
- Boryś — *Boryś W.* Słownik etymologiczny języka polskiego. — Kraków, 2005. — 863 s.
- NMP 1 — *Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany / Pod red. K. Ry-muta.* — Kraków, 1996. — Т. 1. — 484 s.
- Profous 1 — *Profous A.* Místní jmeňna v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. — Praha, 1954. — D. 1. — 821 s.
- Rymut — *Rymut R.* Nazwiska Polaków: Słownik historyczno-etymologiczny. — Kraków, 1999. — Т. 1. — 504 s.

V. V. LUCHYK

SKETCHES OF THE «CONCISE ETYMOLOGICAL DICTIONARY OF UKRAINE'S TOPONYMS». 3

The article suggested etymology of most Ukrainian toponyms that start with the letters *Bo-* and *Bru-*. The majority of them are autochtonic Ukrainian formations. The less part of this group is contained with some names which appear under the influence or in the surrounding of native speakers of other Slavonic languages and also there are toponyms with the steam of Romanic, Germanic, Iranian and Illiric origin.

Key words: etymology, dictionary, toponym, origin, hydronym, proper noun, oikonym, oronym.